

Lisznyai Kálmán báránylehői. Mikor 1857-ben az ifjú császár másodszer bejárta a meghódolt «koronatartományt», a hivatalos Budapesti Hirlap május 5-i számában, vastag papiroson, aranynyomású keretben egy «Költői üdvözlés» jelent meg névtelenül, mely hihetetlenül lapos fellengéssel magasztalja a szép császárnét, a *birodalom* angyalát, az ifjú császárt, a birodalom atyját s felettük a nép szeretetének *báránylehőjét* repülteti óvó és sérthetetlen tündérpalástként.

Budapest fölött, titkos búvlelül
Egy gyönyörű báránylehő repül . . .

nem is egyszer, hanem hatszor. Akkoriban úgy tudták, Arany is írja Tompának, hogy ezt a báránylehős verset Lisznyai Kálmán írta, miután ő, t. i. Arany, elhárította magától ezt a «megtisztelő» megbízást, pedig aranyakat csörgettek előtte. Én nem mertem, nem bírtam elhinni, hogy ez a nagyon-magyar, hazaszeretetét szerteengő, vele városról-városra házról verselő írta ezt a *báránylehőt*. S mégis így van. Angyal Dávid a Falk—Kecskeméthy-féle levelezést tartalmazó kötet bevezető tanulmányában (1926, 217—218. l.) írja, hogy ötven forintért «akadt egy walesi bárd, aki bírta mondani, hogy éljen Eduárd». Levélbeli megkeresésemre pedig lekötelező szíveséggel meg is küldte Lisznyai Kálmán nyugtáját a Költői üdvözlésért kapott pénzről: Ungarische Landes Gouvernemental Akten. 1858. Fasc. 437, mely a császári körút számadásait tartalmazza; ma ez az iratcsomó az Országos Levéltárban van. Mi bírta rá Lisznyait, hogy így megtagadja nyíltan és hangosan hirdetés hazaszeretetét, szilárd jellemét s több efféle, nem tudjuk. Annyit tudunk, hogy az örökös pénzszavarnak szenvedő költő akkor-tájban beteg is volt, talán ez is hozzájárult titkos meghódolásához; Kuthy Lajos legalább nyíltan lett Bachuszárrá, ki is közösfítették s kimondták rá, hogy meghalt. Arany pedig megírta a Walesi bárdokat, melyben így felel az öt megkörnyékező császári

kegynek: «Neved, ki diccsel ejtené, nem él oly walesi bárd!» — A Budapesti Hirlapnak az a kötete és ünnepi száma a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. Egy példányát láttam a M. T. Akadémia régi hirlapgyűjteményében.
Tolnai Vilmos.

Magyar glóbus. A múlt század negyvenes éveinek elején egy magyar ember beállított Bécsben a Grabenen lévő egyetemi könyvkereskedésbe ezzel a kéréssel: «Gében zí mir glóbusz von Ungárn!» A könyvkereskedés alkalmazottai összenéztek és összemosolyogtak s mosolygott az egész Graben, mosolyogtak a Naschmarkt kofái s a Burg zsandárai, mosolygott talán még szegény Ferdinánd császár is, kinek nagyon elkeserítette az életét az a sok aláírás. Hogyne! A magyar partikulárizmusnak legújabb virága hajtott ki ebben a mondásban. A magyar nem akar boldogulni a császári sas szárnyainak árnyékában; neki külön magyar király, magyar alkotmány, magyar szabadság — s íme már külön *magyar glóbus* is kell! Hát nem mosolyogni való-e ez? Az augsburgi Allgemeine Zeitung, melyet bécsi sugalmazások miatt sohasem lehetett nagy magyar barátsággal vádolni, világá kürtölte ezt a legújabb magyar hőbortot s így Germániának valamennyi királysága, nagy és kis hercegsége, őgrófsága s egyéb országocskája, melyekben egyegy «serenissimus» uralkodott, tudomást szerzett róla s épúgy mosolygott rajta, mint a császárváros a Kahlenberg alatt. A *magyar glóbus*-nak ilyen való felfogása annyira köztudattá vált, hogy mikor a világ legnagyobb közmondás- és szólásgyűjteményének szerkesztője, K. F. W. Nander, öt óriás kötetben kiadta a Deutsches Sprichwörter Lexikont (1867—1880), belevette az *Extra Hungariam non est vita* szállóigét is (IV. köt. 1429. l.) ezzel a megjegyzéssel: «A korlátolt felfogás álláspontja ez, amelyet az az egyszerű magyar tanúsított, aki egy könyvkereskedésben *magyar glóbus*t (Globus von Ungarn) követelt». — De valami való magjának

csak kell lennie a dolognak! Van is. Élt a múlt században egy *Nagy Károly* nevű matematikus, chemikus, astronomus s egyéb mindentudó, aki élete nagy részét Bécsben, Párizsban, Brüsszelben, Londonban töltötte, az Egyesült-Államokat is bejárta, sőt ott polgárjogot is kapott; személyesen ismerte korának legtöbb szakbeli tudósát, de politikai kiválóságát is Jakson amerikai elnöktől Metternich hercegig. Itthon különösen az 1832—36-iki országgyűlés vezérferfiival érintkezett s a haladás eszméinek harcosa volt, de sem Széchenyihez, sem Kossuthhoz nem csatlakozott. Korának politikai életét egy 1841-ben, névtelenül megjelent *Daguerrotyp* című könyvben tette gúnyos bírálat tárgyává. Egy ideig gróf Károlyi Lajos pénzügyi tanácsosa volt, majd ugyanilyen minőségben gróf Batthyány Kázmér belső bizalmas embere lett, akinek hatása alatt a teljeszen külföldi nevelésben részesült főúr rajongó magyarrá vált, mint honvéd sikerrel verekedett a szabadságharcban, Kossuth április 14-iki minisztériumában külügyi tárcát vállalt, Világos után kibujdosott s Párizsban halt meg. Vagyonát és birtokait Bach elkoboztatta, sőt Széchenyi döblingi iratai szerint abban is gyanús, hogy ebben az állammentő művelésben magáról sem feledkezett meg. Elég az hozzá, Nagy Károlynak támadt az a gondolata, hogy a külföldről behozott földgömböket magyar készítésű és szövegű földgömbbel kizorítja a magyar iskolából. E célra Lukács Dániellel, a bécsi es. kir. felsőbb tűzériskola tanárával szövetségbe lépett s 1840-ben csakugyan meg is jelent az «Első magyar földteke», mégpedig Bécsben. A költségeket a lelkes Batthyány Kázmér viselte, aki a négyszáz példány legtöbbjét szétesztogatta hazai iskolák, intézetek és tudósok, valamint ismerősei közt. Kereskedésbe aránylag kevés kerülhetett s ilyet kért az a bizonyos magyar a bécsi könyvkereskedésben. Az már aztán bécsi—augzburgi kajánság volt, hogy az *Ungarischer Globust Globus von Ungarn*-ra ferdítette, ami nem ugyanazt jelenti. Említsre méltó, hogy ugyancsak Nagy Károly az ő előbb említett *Daguerrotyp* című könyvének borítékrajzára nagy földgömböt rajzolatott, melyen kardosan, atilláns, nagy forgós kucsmában hatalmas bajszú magyar ül s irtalmatlanul hosszú pipából (vulgo: longissima) fumigálja a világot. Valószínű, hogy e rajzzal Nagy Károly az augzburgi Allgemeine

Zeitungra is céloz, amellyel magyarfaló irányzata és ferdítő hazudozásai miatt állandó tollharcban állott. Ez a kép aztán később sokszor ismétlődik; például Jókai az 1865-i Üstökös-Album első kötetének címlapjára téteti; a második kötet 45. lapján a pipáló magyar balkezeében tartja a magyar glóbuszt. Legújabbban a csehek ezt, úgy látszik, megirigyelhették s valamint címerünk balmezejét: a hármashalmos álló kettős keresztet saját címerük számára «kisajátították», úgy a magyar glóbuszt is «magukévá tették» s 1920 elején egyik nagyobb bankjegyükre «cseh glóbuszt» rajzoltak. Ezt az eljárást tudtommal németül úgy nevezik, hogy «Böhmische Zirkel».

Azt azonban bizonyára kevesen tudják, hogy valóban van egy *magyar glóbus*, melyen nincs más ország, mint Magyarország s hogy ez a glóbus az ország fővárosában áll, mint nyilvános emlék. Ez pedig a Himfy-emlék, vagy ahogy a maga idejében nevezték, a Himfy-lant, melyet a magyar hölgyek állítottak Kisfaludy Sándor tiszteletére. Régebben a Nemzeti Múzeum könyvtára külső folyosóján állott; 1903 óta a Múzeum kertjének múzeumutcai felén látható. (Képe a Vasárnapi Ujság 1903, 645. lapján.) Kőtalapzaton ércgömb, rajta semmi egyéb, mint Magyarország térképének fővonalai; a gömbön lantot tartó, kiterjesztett szárnyú sas; a kőtalapzaton Kisfaludy Sándor doborművű arcképe, farkába harapó kígyóval bekerítve, mint az örökkévalóság jelképe; alatta felirat: «Himfy Lant. Készítették Kisfaludy Sándor Emlékeül Magyar- és Erdélyország Leányai 1848.» Az ma már alig állapítható meg, vajjon ez a Kisfaludy-glóbusz szándékosan ábrázolja a magyar glóbuszt vagy csak pusztá véletlenből olyan.

A *magyar glóbus* azonban azóta szállóigévé lett. Legtöbbször tréfásan vagy gúnyosan idézik a korlátolt nemzeti rajongásunk jellemzésére; annak az érzésnek, mely hazáján kívül nem ismer, nem akar ismerni mást. De idézik ezt a szállóigét komolyan is, érteve rajta egész Magyarországot minden jóval és rosszal, mi benne található. S így is kell felfognunk. Igenis van *magyar glóbus*, melynek megvan a saját talaja és levegője, saját verőfénye és felhője. Akinek lénye nem benne gyökeredzik, annak idegen a lelke, az világpolgár, aki mindenütt jól érzi magát, de ép ezért sehol sincs otthon. Sajátságos,

hogy sokan nagyjaink közül, akik a magyar glóbus megteremtésén fáradtak, gyakran ép külföldön találják meg magyar szívüket, mikor a haladás, a kényelem, a pompa között fölmerül lelki szemük előtt az elmaradt, műveletlen, lelkiekben és anyagiakban szűkölködő kis ország, forró köny szökik szemükbe és Széchenyivel mondják: «Szegény kis hazám, csúnyácska vagy, de azért mégis szívemből szeretlek». Az ő szeretetük cselekvő, munkás szeretet, mely verejtékével újra elfoglalja az ősöknek véren szerzett földét. Ebből a szeretetből fakad az a legmagyarabb latin mondás is: «Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est vita!» (Magyarországon kívül nincsen élet, ha van is élet, nem olyan élet), mely nem — mint régebben hitték — a XVIII. századi, saját zsírjába fulladó magyar parlagi kurjantása, hanem Mátyás ragyogó korának egy késő sugára. Más körülmények közt, más eszközökkel újra felvarázsolni ezt a kort, ezen a talajon új, sajátos és gazdag életet teremteni a jelen s a jövő feladata, hogy ne gúnyképen emlegessek előttünk a *magyar glóbus* s újra büszkén idézhessük: «Extra Hungariam non est vita!»

Van-e még valahol, egy vidéki iskola szertárának zugában talán, a Nagy Károly-féle glóbusból egy példány, nem tudom. Ha előkerülne csak egy is, nagy megbecsüléssel és áhitattal a nemzet ereklyéi közé kellene tenni.

Tolnai Vilmos.

Levélminta mintaférjeknek. Jókai Mór nagyszámú fennmaradt levele közt igen kevés akad olyan, mely meghittebb adalékokat szolgáltatna írója magán-életéhez. Azonfelül az ismeretes levelek majd mind a kiegyezés utáni évekből valók. Két okból is figyelemreméltók tehát alább közzétett sorai, miket az abszolutizmus derekán intézett feleségéhez, ki akkor vidéki vendégszereplésen aratta a tragikai babérokat, a háztartás nem csekély gondjait a buzgó és gondos férjre testálva.

A módfelett kedves férji beszámoló így hangzik:

Pest, 1859 Sept. 6.

Kedves jó Rózámm.

Én már hála Istennek annyira magamhoz jöttem, hogy Szombaton, vagy Hétfőn útnak indulhatok Váradra, ahonnan Csütörtökön ismét vissza kell jönnöm a lap miatt; de az nyugtalanít, hogy te nem írsz. Olyan könnyen voltál öltözve s éjszaka rossz idő volt; kérlek, tudósíts, hogy vagy? Csak egy pár sort írj; de rögtön.

Vályék itt vannak, holnap mennek haza. A zongora tetszett nekik, az árában megnyugodtak.

Tegnap én magam főztem be cukorba tíz üveg barackot; mire hazajössz, mind érett lesz a többi; már nem tudom, jó lesz-e, amit én csináltam?

A két fejéket megleltem már, a sváhegyen hagytam, majd csak magammal viszem el, a minap két másikat küldtem utánad, azt hittem, ezek azok.

Isten áldjon meg; tudósíts, hogy vagy, addig is ezerszer csókollak

szerető Mórícodd.

A levél címzése a következő:

T. c. Jókai Mórné asszonyságnak tisztelettel.

A nemzeti színháznál

N. Várad.

A szövegben sok kommentálnivaló nem akad. A «lap», mely miatt Jókainak vissza kell térnie: az Üstökös. Vályék, kiknek a zongorát eladta: Vály Ferenc pápai ref. főiskolai tanár, tanítóképzőintézeti igazgató s neje, Jókai Eszter, Mór testvérnéje. Laborfalvy Róza váradi vendégházjáról az egyidejű nagyváradai újságból megtudhatjuk, hogy Tóth Kálmán *Két királyné* című történeti drámájában játszott nagy sikerrel, tisztelői ezüstkoszorúval is meglepték. (A «két fejék» tehát királynői fejre volt szánva.) De annak azután már nincs módunkban utána járni, vajjon volt-e hasonló sikere Mórícoknak, a szorgalmas férjnek is — a tíz üveg barackdunsztossal?...

R—r.

A NAPKELET minden közleményéért írója felel. A folyóirat szerkesztője: TORMAY CECILE; főmunkatársa: HARTMANN JÁNOS. A kiadásért felelős: HEGEDŰS ISTVÁN.

Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC.